

Suomen ja saksan kielioppi vastakkain

KALEVI TARVAINEN *Kielioppia kontrastiivisesti: suomesta saksaksi*. Jyväskylän yliopiston saksan kielen laitoksen julkaisuja 4. Jyväskylä 1985. 270 s.

Teos on ensimmäinen kontrastiivinen kokonaisesitys suomen ja saksan morfologisista ja syntaktisista rakenteista. Sitä edelsi tekijän saksan kielellä julkaisema kontrastiivinen syntaksi (Kalevi Tarvainen, *Kontrastive Syntax Deutsch-Finisch, Deutsch im Kontrast 4*, Julius Groos Verlag, Heidelberg 1985). Vertailun pohjana oleva kielioppimalli on pääosin dependenssiteoreettinen, mutta myös traditionaalin kieliopin mukaista kuvausta ja jonkin verran myös generatiivien transformaatioteorian ajatuksia (vrt. esim. s. 149, 151) esiintyy.

Kappaleissa I ja II tekijä kuvaa suomen ja saksan lauserakenteen yleisiä piirteitä. Kappaleessa I («Suomen ja saksan hierarkkinen lauserakenne») hierarkkinen rakenne kuvataan dependenssiteorian mukaan: predikaatti käsitetään lauseen rakenteelliseksi keskukseksi, jonka dependenttejä ovat valenssinmukaiset aktantit ja vapaat lauseenjäsenet. Dependenttien kuvauksessa tekijä lähtee liikkeelle molemmille kielille yhteisistä funktionaalisista lauseenosista, lauseenjäsenistä ja lauseenjäsenten määriteosista. Funk-

Kirjallisuutta

tionaalista kuvausta täydentää morfosyntaktinen kuvaus, lauseenosien kielikoh- taisten morfosyntaktisten ilmenemismu- oten esittely. Lauseenjäsieniä ovat predi- kaatin lisäksi subjekti, objekti, adverbial- itäydennys ja predikatiivitäydennys predi- kaatin valenssinmukaisina aktantteina sekä vapaa adverbialli, vapaa predikatiivi ja vapaa henkilömäärite predikaatin vapaina dependentteinä (lauseenjäsieni- nä). Samojen luokittelukriteerien (esim. anaforisoinnin, s. 33) käyttö ja siitä seuraava samojen lauseenjäsentyypien erot- taminen suomessa ja saksassa johtavat suomen osalta myös sellaisiin lauseenjä- seniin, joita perinnäinen suomen kielioppi ei tunne. Saksan prepositionaaliohjettin mukaisesti tekijä erottaa myös suomen kielessä paikallissijaohjettit ja postposi- tionaaliohjettin adverbialleista (s. 36– 45), vrt. esim. Poika kertoo *kaupungista* (anaferi: *siitä*) (ohjetti) – Poika tulee *kaupungista* (anaferi: *sieltä*) – (adverbialli). Saksan ns. vapaata datiivia vastaa vapaa henkilömäärite (Hän avasi *minulle* oven – Lasi on pudonnut *häneltä* lattialle, s. 58). Sama yhtenäistämisyrittäminen näkyy myös predikatiivin kuvauksessa (s. 45– 51, 57– 58): tekijä lukee predikatiiviin kuuluviksi monia sellaisia tapauksia, joita suomen kieliopissa yleensä pite- tään adverbialleina ja predikatiiviadverbialleina (vrt. esim. Kalle tulee *iloiseksi* – Kalle on *sairaana* – Kalle tuli *ystävänä* luokseni – Sormus on *kullasta*). Myös predikaatti määritellään samalla tavalla molemmissa kielissä (s. 30). Predikaatin kieliopillisia tehtäviä ovat pääluokan, moduksen, tempuksen ja kiellon ilmaise- minen. Kiellon käsittäminen predikaatin osaksi myös saksan kielessä, jossa ei ole kieltoverbiä kuten suomen kielessä, on ratkaisu, josta voidaan olla toistakin mieltä. Negaatio *nicht* (ns. lausekieltona) voidaan käsittää myös esim. koko lauseeseen liittyväksi ja sitä määrittäväksi itse- näiseksi lauseenjäseneksi.

Lauseenosien toinen pääryhmä, lauseenjäseneen määriteosat, käsittää kaikki sellaiset lauseenosat, jotka eivät ole suo-

raan predikaattiverbistä riippuvia. Lauseenjäseneen määriteosat tekijä jakaa kolmeen pääryhmään: infinitiivin ja partisiipin määriteisiin, predikatiivisen ad- jektiivin määriteisiin ja attribuutteihin (s. 59– 72). Syntaktisena luokkana lauseen- jäsenen määriteosa on heterogeeninen: se sisältää valenssinmukaisia ja vapaita määriteitä, permutoitavia ja ei-permutoi- tavia määriteitä. Tästä sekakoosteisuudesta huolimatta lauseenjäseneen määrite- osat muodostavat kiinteän osan tekijän loogista lauseenosien kuvausta, jossa luokittelukriteerejä (esim. anaforisointia) sovelletaan johdonmukaisesti. Kuvaus puolustaa paikkaansa myös didaktisesti.

Hierarkkisen lauserakenteen jälkeen seuraa sanajärjestyksen kuvaus kappaleessa II («Suomen ja saksan lineaarinen lauserakenne»). Tekijä soveltaa molempien kielten kuvaukseen samoja käsitteitä (etukenttä, lausekenttä, persoonamuodon paikka jne.). Ennen sanajärjestyksen yksityiskohtaista käsittelyä hän vertaa toisiinsa suomen ja saksan sanajärjestyksiä kokonaisina järjestelminä (kappale II, 1: «Suomen ja saksan sanajärjestyksen yleinen luonne»). Yksityiskohtaisessa tarkastelussa tulevat kielten väliset yhtäläisyydet ja erot (esim. etukentässä olevien jäsenen määrä, finiittiverbin paikka väitelauseessa) hyvin ilmi. Sanajärjestyksen kuvauksessa yhdistyvät onnistuneesti sanajärjestyksen kieliopilliset ja lauseen informaatiarakennetta palvelevat tehtävät (vrt. esim. teema ja reema, fokus, tuntu- merkkinen ja tuntu-merkitön sanajärjesty- s, s. 73– 109).

Teoksen pääpaino on kappaleessa III («Suomen morfologiset kategoriat funktioineen sekä niiden saksalaiset vastineet»). Kappaleessa kuvataan suomen kielen morfologiset kategoriat, niiden muodot ja syntaktiset funktiot, ja annetaan niille saksankieliset päävastineet. Päinvastoin kuin kahdessa ensimmäisessä kappaleessa kuvaus on selvästi yksisuuntaista (suomesta saksaan). Suomen kielen morfologisten kategorioiden tarkastelussa Tarvainen erottaa kaksi pääryhmää:

verbaaliset (finiittiset ja infiniittiset) muotokategoriat ja nominaaliset sijakategoriat. Ennen eri kategorioiden tarkastelua tekijä vertaa varsin ansiokkaasti toisiinsa suomen ja saksan kokonaisia muoto-opillisia systeemejä (kappale III, 1: »Suomen kielen muoto-opin peruspiirteitä saksaan verrattuna»; kappale III, 3.1: »Sijojen yleiset piirteet»). Vaikka hän kappaleessa III lähtee liikkeelle suomen muotokategorioista ja niiden funktioista eikä käytä esim. semanttista tertium comparationista, tulevat kielten väliset erot ja yhtäläisyydet esim. tempusten käsittelyssä hyvin esiin. Koska kyseessä on kontrastiivinen yleisesitys, on selvää, että saksankielisten vastineiden esittelyssä voidaan ottaa huomioon vain päätapaukset; esim. suomen paikallissijojen vastineina mainitaan vain viisi saksan prepositiota (*in, aus, auf, an, von*, s. 215).

Kontrastiivisen vertailun lisäksi kolmas kappale sisältää teoreettista pohdiskelua rakenteiden analysointimahdollisuuksista (vrt. esim. rakenteiden *Hän oli järvellä kalastamassa* (s. 163), *Minun on työskenneltävä* (s. 180), *Miehestä tuli vanha/pappi* (s. 224) ja *Pojallani on kolme lasta* (s. 237–238) analyysyjä).

Tarkastelun ulkopuolelle jäävät mm. äänneoppi ja sananmuodostus. Tekijä ei pyrikään täydelliseen, kaiken kattavaan esitykseen, kuten jo teoksen nimen partitiivimuodosta voidaan päätellä. Kaikkien alojen mukaanottaminen yhteen teokseen ei olisi varmasti edes mahdollista. Nyt mukaan otetut asiat muodostavat ehjän kokonaisuuden, jota vielä täydentää kirjan alussa (s. 11–25) oleva kontrastiivisen kielentutkimuksen lyhyt historiikki ja ongelmien esittely. »Kielioppia kontrastiivisesti: suomesta saksaksi» tarjoaa kiintoisia näkökohtia paitsi kontrastiivista lingvistiikkaa harrastavalle germanistille myös suomen kielestä ja sen kuvauksesta kiinnostuneelle.

MARJA-LEENA PIITULAINEN